

Konuşulmayanın Yankıları: 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminin Zihinlerde Bıraktığı İzler ve Sosyal Yansımaları

Echoes of the Unspoken: The Mental Imprints and Social Reflections of the February 6 Kahramanmaraş Earthquake

ÖZET

6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta meydana gelen büyük deprem, sadece fiziksel yıkımlara yol açmakla kalmamış, bireyler ve toplumlar üzerinde uzun vadeli psikolojik ve sosyal etkiler de bırakmıştır. Bu çalışma, depremin travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik rahatsızlıklarla birlikte toplumsal bağların zayıflaması, sosyal izolasyon, ekonomik istikrarsızlık ve kültürel normlarda değişim gibi sosyal sonuçlarını incelemektedir. Araştırma, nitel bir metodoloji kullanarak depremedelerle yapılan derinlemesine görüşmeler ve katılımcı gözlem aracılığıyla toplanan verileri analiz etmektedir. Bulgular, depremin hem bireysel psikoloji üzerindeki etkilerini hem de toplumsal yapılar üzerindeki uzun süreli yansımalarını ortaya koymaktadır. Çalışma, depremin bireyler üzerindeki travmatik etkileri ile toplumsal dayanıklılık ve uyum süreçleri arasındaki karmaşık ilişkileri detaylı bir şekilde incelerken, afet psikolojisi ve sosyal bilimler literatürüne önemli katkılarda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, depremlerin neden olduğu travmatik deneyimlerin bireylerin günlük yaşamlarını nasıl etkilediği ve toplumsal bağların nasıl zayıfladığı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ekonomik istikrarsızlık ve sosyal izolasyonun, depremedelerin yaşamlarını nasıl zorlaştırdığı vurgulanmış, bu etkilerin uzun vadeli yansımaları incelenmiştir. Sonuçlar, ruh sağlığı profesyonelleri, politika yapıcılar ve afet müdahale planlayıcıları için değerli içgörüler sunarak, afet sonrası müdahale stratejilerinin geliştirilmesine yardımcı olacak bilgiler sağlamaktadır. Ayrıca, araştırma, depremlerin sosyal ve psikolojik etkilerinin daha geniş bir perspektiften anlaşılmasına katkıda bulunarak, daha dirençli toplumlar yaratılması için yol gösterici öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Fenomenoloji, Bireysel Deneyim, Toplumsal Etki, Psikolojik Travma

ABSTRACT

The major earthquake that struck Kahramanmaraş on February 6, 2023, has resulted not only in physical destruction but also in long-term psychological and social impacts on individuals and communities. This study examines the psychological disorders such as post-traumatic stress disorder (PTSD), depression, and anxiety, along with social consequences like the weakening of social bonds, social isolation, economic instability, and changes in cultural norms triggered by the earthquake. Employing a qualitative methodology, the research analyses data collected through in-depth interviews with earthquake survivors and participant observation. The findings reveal both the effects of the earthquake on individual psychology and its long-term reflections on social structures. The study aims to make significant contributions to the literature on disaster psychology and social sciences by examining the complex relationships between the traumatic impacts of the earthquake on individuals and the processes of social resilience and adaptation in detail. In this context, it comprehensively addresses how the traumatic experiences caused by earthquakes affect individuals' daily lives and how social bonds are weakened. The research emphasises how economic instability and social isolation complicate the lives of earthquake survivors and explores the long-term reflections of these effects. The findings offer valuable insights for mental health professionals, policymakers, and disaster response planners, providing information that will inform the development of post-disaster intervention strategies. Furthermore, the study contributes to a broader understanding of the social and psychological impacts of earthquakes, presenting guiding recommendations for creating more resilient societies.

Keywords: Earthquake, Phenomenology, Individual Experience, Social Impact, Psychological Trauma

GİRİŞ

6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta meydana gelen deprem, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik dokusunu sarsarak afet sonrası toplumun direncini ve psikolojik sağlığını ciddi şekilde etkilemiştir (Akça Taşçı ve Özsoy, 2021; Bozkurt, 2023; Yelboğa, 2023; Yıldırım, 2023; Yıldız, 2023; Bulut & Kazel, 2024; Gözaçan Karabulut, Yıldırım, Elpeze & Maden, 2024). Bu etkiler, depremlerin öngörülemez doğası ve ani vurma kapasiteleri nedeniyle etkilenen toplumu, fiziksel ve ekonomik hasarın giderilmesinden çok sonra bile meşgul eden sosyal hasarlarla başa çıkma zorunluluğunda bırakır (Mokhtari, 2010; Ran ve ark., 2016; Santos-Reyes, 2019; Grelotti, vd., 2018; Şenol, 2023). Ancak bu etkiler, genellikle acil müdahale çabalarının gölgesinde kalarak yeterince ele alınmamaktadır (Norris vd., 2007; Jeong vd., 2020; Rodríguez-Cruz vd. 2021). Mevcut literatür çoğunlukla fiziksel yıkım, ekonomik kayıplar ve

Giyasettin Yıldız ¹

How to Cite This Article

Yıldız, G. (2024).
“KONUŞULMAYANIN YANKILARI: 6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMİNİN ZİHİNLERDE BIRAKTIĞI İZLER VE SOSYAL YANSIMALARI”,
Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences,
10(4):505-516. DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13118733>

Arrival: 16 May 2024

Published: 28 July 2024

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Arş. Gör.Dr., Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye.

bireysel psikolojik travmalar üzerine yoğunlaşmaktadır (Liang vd. 2022; Thapa vd. 2018; Pollice vd. 2011; Zang vd. 2013; Yokoyama vd. 2014; Cénat vd., 2019; Dutta vd., 2022; Mavrouli 2023; Şengül, 2023). Bu çalışmalar, deprem sonrası etkilerin hafifletilmesini amaçlayan müdahalelerin geliştirilmesinde önemli olsa da (Liu vd. 2014; Garfin vd., 2014; Wen vd., 2012; Zhang vd., 2021; Leiva-Bianchi vd., 2019) toplumsal çözülme, kolektif travma, sosyal izolasyon ve kültürel normlar gibi konular ise genellikle ikincil planda ele alınmaktadır (Medved vd., 2022; Ide-Okochi vd., 2022).

Depremlerin insan üzerindeki etkilerini anlamak, afetlere hazırlık ve müdahale politikalarının şekillendirilmesinde kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, bu çalışma depremin bireylerin ruh sağlığına ve toplumsal ilişkilere olan etkisini derinlemesine inceleyerek bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma kapsamında, deprem sonrası ortaya çıkan psikolojik travmanın (örneğin TSSB, depresyon) toplumsal bağların zayıflamasına ve sosyal izolasyona yol açtığı ve erken müdahale ve etkin kriz yönetimi stratejilerinin bireylerin ve toplumların psikolojik ve sosyal iyileşme süreçlerini hızlandırdığı varsayımları geliştirilmiştir. Araştırma, niteliksel yöntemler kullanarak depremedelerin deneyimlerinden yola çıkarak travmanın sosyal ve bireysel yönlerini aydınlatmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, depremin psikolojik ve sosyal yansımalarını yas süreçleri, toplumsal kopuşlar ve dayanışma mekanizmaları üzerinden ele alınacaktır. Sonuçlar, afet psikolojisi ve sosyal bilimler alanlarında devam eden araştırmalara katkıda bulunacak ve daha dirençli toplumların yaratılmasına yönelik politikaların şekillendirilmesinde yol gösterici olacaktır.

DEPREMLERİN SOSYAL VE PSİKOLOJİK YANSIMALARI

Depremler, dünya çapında milyonlarca insanı etkileyen doğal afetler arasında yer alır (Mokhtari, 2010; Ran vd., 2016; Santos-Reyes, 2019; Maranges vd., 2021; Guldner ve ark. 2022) ve yalnızca fiziksel tahribatla sınırlı kalmayıp aynı zamanda bireylerin psikolojik sağlığı ve toplumsal yapılar üzerinde derin etkilere sahiptir (Grillon vd., 2009; Shultz vd., 2013; Doğan vd., 2021; Akça Taşçı & Özsoy 2021; Moul vd., 2023; Rumaolat, 2023). Maranges ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan araştırma, depremlerin topluluklar üzerindeki sosyal etkilerinin çoğu zaman göz ardı edilen ancak toplumun kısa ve uzun vadeli iyileşme kapasitesini etkileyen faktörler olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalar, depremlerin toplumsal uyumu nasıl bozduğunu, sosyal normları nasıl değiştirdiğini ve ekonomik istikrarı nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır (Lau vd., 2011; Yates & Paquette 2011; Shibayama 2015; Dünya Bankası, 2015). Depremler ayrıca bireyler arasında çeşitli psikolojik travmalar yaratma potansiyeline sahiptir. Fergusson ve arkadaşlarının (2014) yaptığı çalışma, deprem sonrası ortaya çıkan travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve anksiyete gibi durumların bireylerin ruh sağlığı üzerinde uzun vadeli etkiler bırakabileceğini ortaya koymuştur. Bu etkiler, bireylerin günlük yaşamlarını, iş ve sosyal ilişkilerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Ancak, depremlerin toplumsal yapılara etkileri uzun vadeli etkileri ilgili çok az çalışma bulunmaktadır.

Hallegatte ve arkadaşları (2018), yaptıkları araştırma sonucunda deprem nedeniyle birçok insanın çalışamaması veya temel hizmetlere erişememesi durumuyla karşı karşıya kalmasına rağmen bazı ayrıcalıklı kesimlerin bu olanaklara kolay erişim sağlayabildiğini ve bunun sosyal eşitsizliği derinleştirebildiğini belirtmektedirler. Bu nedenle, deprem gibi felaketler geçim kaynakları ve ekonomik istikrar üzerindeki somut etkilerin ötesinde, kültürel normlarda ve uygulamalarda da derin değişimleri tetikleyebilmektedir (McCoy & Heiken, 2000; Nakova & Milenkova, 2023). Norris ve arkadaşlarının (2007) yaptığı çalışma ise deprem sonrası toplulukların karşılaştığı sosyal sorunları ve bu sorunların toplumsal uyum ve iyileşme üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Çalışma, sevdiklerinin ve evlerin kaybının toplulukları bir arada tutan güvenlik ve normallik duygusunu nasıl paramparça ettiğini göstermiştir. Bu tespitler, deprem sonrası müdahale ve iyileşme stratejilerinin geliştirilmesinde dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Ancak bu çalışmalarda psikolojik ve sosyal boyutların nasıl etkileşime girdiğini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle depremlerin bireysel ve toplumsal etkilerini anlamak için, psikolojik ve sosyal boyutların nasıl etkileşime girdiğini açıklayan özgün bir yaklaşım geliştirilmelidir (Norris vd., 2007; Solnit, 2009). Bu yaklaşım, hem bireysel hem de toplumsal faktörleri kapsamalı ve afet sonrası müdahale planlarının bu geniş kapsamlı etkileri ele alacak şekilde tasarlanmasını sağlar. Bu çalışma, bu ihtiyaca yanıt vermek amacıyla tasarlanmıştır ve Kahramanmaraş depreminin ardından ortaya çıkan sosyal ve psikolojik dinamikleri detaylı bir şekilde incelemektedir.

METODOLOJİ

Araştırma Tasarımı

Bu çalışmada depremlerin travmatik deneyimi ile bunun bireylerin ve toplumun duygu ve düşüncelerine yansımaları arasındaki karmaşık ilişkiyi keşfetmek için nitel bir araştırma tasarımı desenlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır (Van-Manen, 1997; Creswell, 2017, s.19). Amaç, nicel yöntemlerin tam olarak ortaya koyamayacağı bu deneyimlerin derinliğini ve karmaşık nüansları arasındaki bağlantıları yakalamaktır (Finlay, 2009). Bunu başarmak için çalışmada derinlemesine mülakatlar ve katılımcı gözlem teknikleri bir arada kullanılmıştır (Denzin ve Lincoln, 2011). Bu çok

yönlü yaklaşım, katılımcıların yaşadıkları deneyimlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamış ve depremlerin insan duyguları ve toplumsal yapılar üzerindeki etkisiyle ilgili altta yatan temaları ortaya çıkarmak için analiz edilebilecek zengin, ayrıntılı veriler sağlamıştır (Smith & Osborn, 2009).

Katılımcı Seçimi

Araştırmanın katılımcıları, depremden doğrudan etkilenen kişiler arasından özenle seçilmiştir. Depremi doğrudan deneyimlemiş ve bu deneyimlerini paylaşmaya istekli bireyler tercih edilmiştir. Araştırma, yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik durum açısından çeşitliliği yansıtacak şekilde tasarlanmıştır. Böylece farklı perspektiflerden elde edilmeye çalışılmıştır. Toplamda 30 katılımcıyla ön görüşmeler yapılmış ve bunlardan 24'ü ile detaylı görüşme gerçekleştirilmiştir. Ancak depremzedelerle yapılan bazı görüşmeler, travmatik deneyimin yeniden canlanması ve olumsuz etkileri nedeniyle tamamlanamadığından geçersiz kabul edilmiştir. Görüşmelerde, katılımcıların deprem anı ve sonrasında yaşanan olumsuzlukları unutmadıkları, bu anıların sık sık tekrarlandığı ve bu durumun zaman, mekân algısı ve hatırlama süreçlerinde bozulmalara yol açtığı gözlemlenmiştir. Deprem yarattığı yıkım ve devam eden artçı sarsıntılar da görüşmelerin zorluğunu artırmıştır. Tüm bu nedenler ve engellemeler sonucunda 20 kişiyle yapılan görüşme geçerli kabul edilmiştir.

Veri Toplama

Araştırma, deprem sonrası toplumsal dayanıklılığı ve uyum süreçlerini anlamak amacıyla çeşitli veri toplama teknikleri kullanılmıştır (Creswell, 2021). Derinlemesine görüşmeler ve katılımcı gözlemleri bu sürecin temelini oluşturmuştur.

1. Derinlemesine Görüşmeler: Katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler, bireylerin deprem deneyimlerini, bu deneyimlerin psikolojik ve sosyal yaşamları üzerindeki etkilerini detaylandırmalarını sağlamıştır. 25 Nisan- 20 Mayıs 2023 tarihleri arasında Kahramanmaraş, Hayat, Adıyaman ve Malatya illerinden Konya'nın Akşehir ilçesine göç etmiş olan kişilerle gerçekleştirilen görüşmeler, yaklaşık 30-45 dakika arası sürmüştür ve izinleri dâhilinde görüşmeler ses kaydı aracılığıyla belgelenmiştir. Görüşmeler, katılımcıların deprem sırasındaki ve sonrasında yaşadıkları kişisel deneyimlerini, duygusal tepkilerini ve toplumları ve sosyal ilişkileri üzerindeki algılanan etkilerini keşfetmek üzere tasarlanmıştır.

2. Katılımcı Gözlemi: Araştırmacı, depremden etkilenen bölgelerdeki toplulukları ziyaret ederek toplumun tepkilerini, toparlanma çabalarını ve genel atmosferi gözlemlemiştir. Gözlemler deprem sonrası birkaç hafta içinde gerçekleştirilmiş ve farklı zaman dilimlerinde yapılan saha ziyaretlerinde çeşitli ortamlarda detaylı notlar alınmıştır. Örneğin, araştırmacılar yıkılmış binaların çevresindeki geçici barınma alanlarını, topluluk merkezlerini ve yeniden yapılanma çalışmalarını incelemiştir. Bu gözlemler, depremin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak için kritik olmuştur.

Analiz Süreci

Toplanan veriler, nitel analiz teknikleri kullanılarak işlenmiştir (Creswell, 2013). Tematik analiz yöntemiyle görüşme transkriptleri ve gözlem notları incelenmiş, anahtar temalar ve alt temalar belirlenmiştir (Given, 2021, s.148). Analiz süreci boyunca veriler sürekli olarak karşılaştırılmış ve kategorize edilmiştir, böylece depremin bireyler ve topluluklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri arasındaki bağlantılar ortaya konulmuştur. Analiz dört aşamada ilerlemiştir:

1. Veri Tanıma: Tüm görüşmeler, gözlem notları ve anlatılar kelimesi kelimesine yazıya dökülmüş ve verilerin genel bir anlam kazanması için baştan sona okunmuştur.

2. Anlamlı Birimlerin Belirlenmesi: Daha sonra veriler, katılımcıların depremle ilgili deneyimlerine ışık tutan önemli ifadeleri ya da "anlam birimlerini" belirlemek üzere gözden geçirilmiştir.

3. Tematik Analiz: Bu anlam birimleri, katılımcıların deneyimlerinin temel yönlerini ve depremin duygusal ve sosyal yaşamları üzerindeki etkisini yansıtan temalar halinde gruplandırılmıştır.

4. Bulguların Sentezi: Son olarak temalar sentezlenerek, depremin bireyler ve daha geniş sosyal doku üzerindeki derin etkileri vurgulanarak depremin yaşanmış deneyimine ve çalışmanın çerçevesine uygun olarak kapsamlı bir anlayış oluşturulmuştur (Tüfekçi, 2022, s.101-106).

Fenomenolojiye dayanan bu metodolojik yaklaşım, hayatta kalanların öznel deneyimlerini vurgulayarak depremin etkisinin incelikli bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Bulgular, doğal afetlerin duygusal ve sosyal yansımalarının daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunmayı ve daha empatik ve etkili müdahale stratejileri konusunda bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Demografik Bilgiler

Katılımcıların demografik bilgileri, yaş, cinsiyet ve meslek durumlarını kapsamaktadır. Farklı meslek ve gelir grubunda yer alan katılımcılarla yapılan görüşmeler, depremin geniş yelpazedeki etkilerini anlamamıza yardımcı olmuştur. Katılımcıların yaş dağılımı, genç yetişkinlerden yaşlı bireylere kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Çalışmaya katılan bireylerin yaş aralığı 25 ile 68 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 45,85'tir. Bu çeşitlilik, farklı yaş gruplarının deprem deneyimlerini ve bu deneyimlerin psikolojik ve sosyal yansımalarını daha iyi anlamak amacıyla sağlanmıştır. Katılımcıların cinsiyet dağılımı 8 erkek ve 12 kadın katılımcıdan oluşmaktadır. Bu dağılımın en büyük sebebi, deprem sonrası ailesini güvenli bir alana götüren erkeklerin tekrar deprem bölgesine dönmeleridir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ev hanımıdır. Ayrıca öğretmen, işçi ve çeşitli esnaflık mesleklerini yürüten bireyler de bulunmaktadır. Farklı mesleklerden gelen katılımcılar, depremin ekonomik ve sosyal yansımalarını geniş bir perspektifle değerlendirme fırsatı sunmuştur. Katılımcıların eğitim durumu, okuryazarlık seviyesinden lisans seviyesine kadar değişkenlik göstermektedir. Eğitim düzeyinin deprem sonrası psikolojik ve sosyal iyileşme üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Depremin etkilediği bölgenin eğitim seviyesine paralel olarak katılımcıların çoğunluğu ilkököl ve ortaokul düzeyinde eğitim almıştır. Katılımcıların gelir düzeyi genellikle alt ve orta seviyede olup, bazı katılımcılar gelir beyanında bulunmakta isteksiz kalmıştır. Gelir grubu çeşitliliği istenilen dengede sağlanamamıştır. Ancak bu durum, araştırmanın önemli iki bilgi çıkarımını yapmasına olanak tanımıştır: Birincisi, katılımcılar önemli mal varlıklarını geride bırakarak geldikleri için yapılan yardımlardan mahrum kalmak istememeleri nedeniyle gelirlerini beyan etme konusunda objektif davranmalarını etkilemesidir. İkincisi ise katılımcıların çoğunun kadın olması ve yalnızca eşlerinin gelir getirici olması nedeniyle kadınlar, ekonomik gelir sorusuna eşlerinin meslekleriyle cevap vermesidir. Bu durum, bölgenin kültürel yapısından kaynaklı olarak kadınların eşlerinin maaşları konusunda bilgi sahibi olmadığını gösterebileceği gibi azalan güven ortamının bir yansıması olarak da ortaya çıktığı söylenebilir. Araştırma grubunu oluşturan katılımcıların çoğunluğu Hatay'dan (12) gelenlerden katılımcılardan oluşmakla birlikte, sırasıyla Kahramanmaraş (4), Malatya (3) ve Adıyaman (1) illerinden gelenler de bulunmaktadır. Katılımcılar, yaşamlarını sürdürmek için yurt, kiralık evler ve hayırseverler tarafından sağlanan barınma yerlerinde kalmaktadırlar. Katılımcılara ait detaylı demografik bilgiler, görüşme sırasına bağlı olarak numaralandırılmış (örneğin, EG1; 1 numaralı erkek görüşmeci, KG3; 3 numaralı kadın görüşmeci) ve analiz bulguları ile yorumlamalar kısmında alıntılarla desteklenecek şekilde sunulmuştur.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada, Kahramanmaraş depreminin bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemek ve farklılıklar hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek amacıyla nitel araştırma metodolojisi kullanılmıştır. Katılımcılar yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik statü açısından çeşitlilik göstermiş ve çeşitli bakış açıları kapsayacak şekilde çaba sarf edilmiştir. Ancak, çalışma bulgularının genellenebilirliğine ilişkin çeşitli sınırlılıklar mevcuttur. Bu sınırlılıkların başında, kaynak ve zaman kısıtları nedeniyle çalışmanın dar bir örneklem büyüklüğüne odaklanması ve geniş bir alanda 11 ili etkileyen Kahramanmaraş depreminden etkilenen nüfusun tamamını temsil etmekte yetersiz kalması gelmektedir. Bu dezavantajı azaltmak için katılımcılar, geniş bir perspektif yelpazesi sunmak üzere depremden etkilenen farklı illerden seçilmiştir. Ayrıca, yirmi kişiyle yapılan kapsamlı görüşmeler, katılımcı gözlemlerinden elde edilen notlarla tamamlanan kapsamlı ve bol miktarda veri sağlamıştır. Araştırmanın genellenebilirliğini sınırlayan bir diğer faktör de nitel metodolojinin doğasıyla ilişkilidir. Nitel metodolojiler kişisel deneyimlerin ve toplumsal yansımaların derinlemesine incelenmesine olanak tanırken, katılımcıların öznelliği ve kişisel anlatıları bulguların daha geniş bir kitleye uygulanabilirliğini kısıtlayabilmektedir. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı ise özel bağlamıyla ilgilidir. Kahramanmaraş depremi, Türkiye'nin kendine özgü kültürel ve sosyal bağlamı içinde meydana gelmiş olup, bulguların farklı kültürel ve coğrafi ortamlardan elde edilen bulgularla karşılaştırılabilirliğini etkileme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, çalışma sonuçları deprem sonrası müdahalelerin şekillendirilmesi için değerli içgörüler sunsa da, bu tür sorgulamaların genellenebilirliğinin artırılması, daha büyük bir örneklem büyüklüğü veya karma yöntemli araştırmalara ilave nicel yöntemlerin dâhil edilmesi yoluyla sağlanabilecektir. Ayrıca, depremin uzun vadeli etkilerinin sürekli olarak değerlendirilmesi ve çeşitli demografik kesimlerin incelenmesi, depremin ardından yaşanan psikolojik ve sosyal iyileşme süreçlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

BULGULAR

Bu çalışma, Kahramanmaraş depreminin bireyler ve topluluklar üzerindeki çeşitli etkilerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların deneyimlerinden elde edilen veriler, depremin psikolojik ve sosyal yansımalarını açıklayan "Travmatik Anılar ve Kayıp Deneyimlerindeki Sosyal Nüanslar" teması altında toplanmıştır. Bu tema, depremin bireysel anılarda bıraktığı travmayı ve sosyal yapılar üzerindeki etkilerini vurgulayarak, yaşanan travmatik deneyimlerin büyüklüğünü ve şiddetini daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. Ancak deprem travmatik anıların ve kayıp deneyimlerinin karmaşık sosyal yönleri, bireysel, kültürel ve toplumsal belirleyicilerle kesiştiği için karmaşık ve çok yönlüdür (Liu vd., 2011). Bu nedenle, kişinin deprem anı ve sonrasında yaşadığı süreçte edindiği deneyimlere

göre farklılık arz edebilmektedir (Leprone vd., 1966; Wang vd., 2009; Shrira vd., 2014). Bu katılımcılardan elde edilen ve katılımcı gözlem notlarından hareketle "yetersiz yardım ve kurumlara olan güvenin azalması" ve "geleceğin belirsizliği" şeklinde alt temalar ortaya çıkarmıştır. Bu alt temalar birbirleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğu gibi ilişkilerin daha derinlemesine incelenmesini ve bulguların yorumlanmasını da zenginleştirmiştir.

Travmatik Anılar ve Kayıp Deneyimlerindeki Sosyal Nüanslar

Araştırmada depremzedelerin anılarının genellikle korku, kaygı ve endişe ile ilişkilendirilmekte, bu da bireylerin sosyal yaşamlarını ve ilişkilerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Bkz: Yelboğa, 2023). Katılımcıların çoğu, deprem sonrasında yoğun stres, anksiyete ve korku yaşadıklarını belirtmiştir. Bu duygusal tepkiler, özellikle depremin ilk anlarında ve ardından gelen günlerde en yoğun olarak yaşanan "ani korku ve panik" ve "yaşam kaybı ve yas" ortak duygular etrafında bir araya geldiği görülmektedir.

Depremin başlangıcına ilişkin anlatılar, fiziksel sarsıntı hissi, yıkım sesleri ve kendini ve sevdiklerini korumaya yönelik içgüdüsel tepkilerle karakterize edilen evrensel bir korku ve panik deneyimini ortaya koymaktadır. Bir depremzede bu hissiyatı şu şekilde aktarmıştır: *"Panikle kaçarken çocuğu kucacımdan düşürdüm. 6 yaşında benim kızım, ona bir şey oldu diye korktum. Yan komşunun çocuğunun yüzü kesilmiş, neyle kesildi bilmiyorum, yardım da edemedim, kendi derdime düşmüştüm. Güneş enerjileri çatılardan düşüyordu, bir taraftan yağmur, rüzgâr uğultu. Yer altından kayıyor, elektrikler kesildi, insanlar bağıyor. Ben depremden çok onlardan korktum"* (EG10, 39). Bu zorlu süreci deneyimlemiş bir başka depremzede de benzer şekilde depremin ardından yaşadığı korku ve paniğe vurgu yaparak, *"Çocukları aldım, ayağımızda hiçbir şey yok, karın içine çıktık. Çocuklar beni kanlar içinde görünce daha çok korktu. Arabayı çıkardık, bahçenin dışına, sabaha kadar arabada kaldık. Arabamız var, içinde yakıt yok, araba olmasaydı soğuktan ölecektik. Ayakkabı, mont yok. Karanlık, kar yağıyor, girilecek yer yok, sürekli sallanıyor. Sonra çocuklara dedim, büyük deprem bitti, ev yıkılmadı, artçıları olur artık eve gidelim, giyinelim, kahvaltı yapalım, sobayı yakarız dedim. Daha evin başına geldik, ikinci deprem oldu. İki gün bekledik memlekette. Dakikada bir sallanıyor. Kardeşlerim var, çocukları var. Üşüyorlar, içeriye sokacak bir ev yok, fırın yok. Telefon çekmiyor, elektrikler yok, bisküvi falan idare ettik 2 gün."* (EG9, 55) şeklinde aktarmıştır. Depremzedelerin aktardığı bu anılar; deprem sonrası yaşanan duygusal çıkmazları, özellikle üzüntü, kaygı ve belirsizlik boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu durum, afet psikolojisi literatüründe sıkça vurgulanan, bireylerin güvenli ortamlarını kaybetme ve yaşam alanlarının tehdit altında olma hissini yansıtır. Ancak ani korku ve panik, çoğu zaman sevdiklerinin kaybıyla sonuçlanan trajik anılarla iç içe geçmiştir. Buna, sevdiklerine veda etmenin ve ölüme ilk elden tanık olmanın yarattığı duygusal karmaşa da dâhildir. Bu duygu bir depremzede tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

"Hiç ölüm kelimesini bu kadar ciddiye almamıştık. Birinin öldüğünü duyduğumuz zaman Allah rahmet eylesin deriz ama ölmek buymuş aslında. Ruhun, tamam ölmedik, can vermedik ama herkes oradan ölü bir şekilde çıktı, sağ olarak kurtulsak da sevdiğimiz insanlar ölmüş, binalar yıkılmış, binaların altında insanlar var, yaşamının da bir anlamı yok, çok da yaşıyormuş gibi hissetmedik aslında. Eşimle helalleşmemiz, bir de şimdi bitti, bitti diyoruz, kendimizce dualar ediyoruz, çok şiddetli vurduğu bir an vardı, o anda ayağımın ucuna tuğlalar düşmeye başladı, karyolamın üzerine dolabım, karyolamla birleşti, sonra eşimle helalleştik, kendimizce sona gelmiştik, tam ölüm anında eşimle helalleşmemi unutmam." (KG18, 28). Depremzedenin aktardığı bu deneyim, deprem sonrasında yaşadığı ölüm ve kayıp duygusunu ve eşimle helalleşme anını anlatırken yaşanan çaresizliği gözler önüne sermekte, onu saran dehşet ve panik açıkça anlaşılmaktadır. Ölüm kelimesinin ciddiyeti, deprem sonrası yaşanan kayıpların ve travmaların da altını çizmektedir. Bir başka depremzede ise bu deneyimi şu şekilde aktarmıştır:

"Küçük çocuğu aldım, aşağıya inerken oğlum ve annesi arkadan geliyordu. Bizim merdivenin duvarı patladı. Annesi ve oğlum aşağıya düştü. Ben de onların arkasından aşağıya atlayacaktım, genç bir delikanlı yüzüme ışık tuttu, atlama dedi. Şuradan in aşağıya dedi. Yıkılan binadan çıkan çocuğun sesini duydum. Abi beni burada bırakma dedi. Küçük çocuk nasıl hemen çıktı diye düşündüm. Onu kucacıma aldım, oğlana verdim. Onu çıkardılar, sonra eşimi çıkardım, oğlum çıktı. Ben o moloz yığınlarından eşimi nasıl çıkardım hiç anlamıyorum. Çok üst üste moloz yığını vardı. Çok yağmur vardı. O çocuğun orada olması, beni uyarması, küçük kızın orada olması hiç aklım almıyor. Hastanelerin önünde ölümler vardı, hastanelerde depremden hasar almıştı. Eşimi tedavi olsun diye önce Adana'ya getirdim, Adana'da hastane de durum çok kötü, ölümler var her tarafta. O hastane de çok kalabalıktı, sonra Konya'ya getirdim, yollar çok kötüydü. Eşimin kalça kemiği kırıldı, iki gün tedavi gördü, ameliyata aldılar, sonra kalbi durmuş. Vefat etti. Eşimi memlekete defnettik" (EG11, 53). Depremzedenin deprem anında yaşadığı dramatik olaylar ve sonrasındaki zorlu sürecin aktarıldığı bu pasajda, yaşanan kaos canlı bir tasvirle aktarılmıştır. Zorlu anlarda başka bir çocuğun uyarısı sayesinde kurtulduğu ve eşini göçük altındayken nasıl kurtardığını anlayamadığını ifade etmiştir. Ayrıca, hastane koşullarının zorluğu ve eşinin yaşamını yitirmesi, deneyimin acı ve üzüntüsünü ve kendisinde yarattığı travmayı doğrudan yansıtmaktadır.

Özetle, depremzedelerin yaşadıkları ani korku ve paniğin, çoğu zaman sevdiklerinin kaybıyla sonuçlanan trajik anılarla iç içe geçtiği görülmektedir. Katılımcılar, bu travmanın zamanla azaldığını, ancak önemli olaylarla veya sarsıntılarla tetiklendiğinde yeniden yoğunlaştığını ifade etmişlerdir. Ancak, bu deneyimler görünürde yalnızca bireysel travmanın izlerine karşılık geldiği düşünülse de sosyal yapı ve kurumlarıyla da ilişkilidir. Çünkü bireylerin depremle beraber, güvenlik algısının yıkıma neden olan iletişim araçlarından mahrum kalma, temel ihtiyaçlara erişim, güvenilir bildikleri evlerinin yıkımı ve uzun sayılabilecek bir zaman dilimi boyunca bir başına kalma gibi bir dizi temel ihtiyaçtan mahrum kalındığına şahit olmuşlardır. Dolayısıyla bireysel anılar, aynı zamanda sosyal yapıya ve nasıl algılandığına ilişkin birçok ince nüansı da içeren göstergeleri olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bu tema iki alt tema da daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Yetersiz Yardım ve Kurumlara Olan Güvenin Azalması

Yemek yeme, su, uyku ve barınma gibi temel ihtiyaçlar bireylerin hayatta kalması için gerekli olan fizyolojik ihtiyaçlardır (Maslow, 1943, s.372). Deprem felaketiyle beraber insanların bu temel ihtiyaçlara erişimi ya tamamen yok olmakta veyahut çok kısıtlı bir erişime sahip olmaktadır. Nitekim araştırmalarda da afet yönetiminde kurumlar tarafından kullanılan taktiklerin, sunulan hizmetlerin kalitesinin ve müdahalenin hızlı olmasının travma üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunun altı çizilmektedir (Miller & Mach 2021, s.47). Özellikle hızlı ve etkili bir müdahale, bireyler için olay sonrası iyileşme sürecinde kritik bir önem taşımaktadır (Powell, Scott, Yuma & Hsiao, 2022). Çünkü kurumların deprem sonrası müdahalelerde kullandığı stratejiler ve bu müdahalelerin zamanlamasındaki yetersizlikler, bireylerin travmayı yönetme becerilerini önemli ölçüde etkileyebileceği gibi kurumlara karşı yaklaşımı da değiştirebilmektedir (Wu & Peng 2017; Haslinda vd. 2019; Cankardas & Sofuoğlu 2019; Chen & Zhao 2021).

Kurumların müdahalelerine tanık olan ve yardımların yetersizliğine vurgu yapan bir depremzede şu şekilde ifade etmiştir: *“O gece yağmur çok fenaydı, gıda yoktu. Kimse evine gidemedi. İki odada 30 kişi, sonra bir çadır verdiler ama yer yetmiyor. Hatay’a yardım çok geç ulaştı. Biz yardımları görmedik. İnsanlar canlı canlı öldü. 10 gün boyunca elektrikler kesikti, şimdi de içme suyu kesik, her şey eksik orada. Şehre gidip bakıyorduk, AFAD’ın merkezine, muhtara. Yardımlar, mobilyacılar sitesinde dediler, oraya gittik. Onlar da vermediler. Muhtarınıza söyleyin dediler. Biz orada da yardım göremedik”* (KG16, 46). Bu durumun, nasıl toplumsal bir tepkiye sebep olduğu ise başka bir depremzede tarafından şu şekilde anlatılmıştır: *“Uğultu çıktı önce. Sonra 4 kere sallandım. Kapıdan çıktım, enerjiler patladı, sular döküldü, su beni kaydırdı, telefon yakınımdaydı, telefonu buldum, duvar kapıya dayanmış, duvarı çektim, hızlıca kendimi bahçeye attım. Karşıda pazar yeri var, herkes oraya toplanmış. Ben de oraya gittim. 5 gün ben hep oradaydım. Cuma gününe kadar orada kaldım. İkinci gün helikopter gezmeye başladı. Millet devlet gelmiyor diye kızdı, milleti sakinleştirmeye çalıştım, tek Hatay değil ki. Çorba yemek dağıtanlara yardım ettim, ben simsiyah oldum. Yatmadım, uyumadım, doğru düzgün yemek yemedim”* (EG7, 54). Katılımcıların aktardığı bu deneyimler, insanların afet sonrası kurumların geciken müdahalesine karşı yaşadığı güven kaybı ve hayal kırıklığının çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır. Elbette bu durum, aynı zamanda sosyal alanda da farklı yansımalara sahne olabilmektedir. Özellikle insanlar, bu tür olayların ardından varlıklarını sürdürebilmek ve kendilerini güvende hissedebilmeleri için kritik önem taşıyan bu müdahalelerin yokluğunda toplumsal birlik ve dayanışma örneği sergileyebildikleri görülebilmektedir:

“Anlatılmaz yaşanır. İlk defa bu kadar büyük bir deprem gördüm. Ölen ve ölmek üzere olan insanları gördüm. Hem kendini hem de diğer insanları kurtarmaya çalışıyorsun. Hava soğuktu, ısınmaya çalışıyorduk. Yanımda kimsesiz bir çocuk vardı, onu ısıtmaya çalışıyordum ama diğer tarafta ölen insanlar vardı. Ben enkaz altında 2 gün kaldım, yanımda vefat edenler vardı. Enkazdan çıktıktan sonra yolun ortasında, iç çamaşırları ile oturan bir çocuğu gördüm. Ailesinin hepsi vefat etmişti, çocuk 13-14 yaşlarındaydı ve tek başına yağmurun altında oturuyordu. O zaman insanlar birbirine yardım etmek istese de imkânı yoktu, ben de kızım yanımda olmayınca o çocuğu kendi çocuğum gibi gördüm. Bina tamamen yıkılmıştı. O çocuk da bir delik açılmış, oradan kendini dışarıya atmış ama ailesinden kimse kurtulmamış. Benim oturduğum evin duvarları yıkıldı. Depremde uyuyordum, kalkmaya çalıştım ama kalkamadım, duvarları yıkıldı, mutfaktan bir delik açıldı, oradan çıktık. O delik açılmasaydı ben olmayacaktım, Allah bize yaşamak için fırsat verdi” (KG22 39). Depremzedenin aktardığı anlatısında görüldüğü üzere, deprem sonrası bireylerin gösterdiği dayanışma ve yardımseverlik çabaları felaket sonrası toparlanma sürecinde kilit bir role sahiptir.

Emile Durkheim’in (2005, s.242) 'kolektif coşku' kavramıyla örtüşen bu durum, toplumsal normlar ve değerlerin pekiştirilmesine ve toplumun bütünlüğünün korunmasına katkıda bulunur. Ancak, Rebecca Solnit’in (2009) *“Cehennemde İnşa Edilmiş Bir Cennet: Felaketlerde Ortaya Çıkan Olağanüstü Topluluklar”* adlı kitabında da ele alındığı üzere, başlangıçtaki bu toplumsal birliktelik dalgası durağan bir olgu değildir. Çünkü kriz süresince, özellikle yardım dağıtımı ve iyileştirme çabalarındaki eşitsizlikler belirginleştiğinde, başlangıçtaki dayanışma önemli zorluklarla karşılaşabileceği ve güvensizlik ve hayal kırıklığı yaşanmasına yol açabileceğini şöyle açıklamaktadır (Solnit, 2009, s.78):

Çağdaş afet akademisyenleri, afetlerin sistemdeki mevcut zaafı ve zayıflıkları bulup çıkararak bazılarını diğerlerinden daha fazla mağdur etme yollarından, yani kırılmalardan söz etmektedir. Bu açıdan afet demokratikleştirmez. Parlayan bir eşitlenme anı olsa bile, eski toplumun değerleri ve ayrımcılıkları afet sonrasında yeniden ortaya çıkar. Kimin barınak, erzak, yardım ve sempati alacağı, eski önyargıların su yüzüne çıktığı siyasi ve kültürel bir karardır.

Depremzedelerin yaşadığı hayal kırıklığı ve gözlemediği ayrımcılıklar, sürecin uzaması, kaynakların yetersizliği ve eşit olmayan bir dağıtım, başlangıçtaki dayanışmanın niteliğini ve toplumsal birlik duygusunu tam tersine çevirebilmektedir (Hayashi, 2020). Bir depremde bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “Önce çok iyiydi. Hiç tanımayan insanlar bizi aradı, aradılar, sordular. Burada keza öyle, insanlar geldiler, yardım ettiler. Ancak daha sonra durum değişti. Konya halkında biraz soğukkanlılık var. Buraya has olabilir, insan rahatsız oluyor bir yardım geldiğinde. Biz kendimizi Suriye'den gelmişiz, savaştan kaçmışız gibi hissediyoruz ama bizim kaçtığımız durum çok farklıydı, tamamen farklıydı. Ülke vatan meselesi değil, ortada bir şey kalmadı, karanlık, dışarıda yağmur” (KG18, 28).

Depremzedelerin ifadelerinde de anlaşılacağı üzere, afet yönetimi süreci boyunca kurumlara duyulan güvenin azaldığını ve bu durumun toplumsal uyum ve dayanışma üzerindeki yansımaları olduğu anlaşılmaktadır. Bireyler bu durum karşısında farklı girişimlerde bulunsun da (marketlerden yiyecek alınması, kişisel çabalarla yemek dağıtımı gibi), asıl beklenti ilgili kurumlar tarafından sağlanacak olan yardımlar ve desteklerdir. Özellikle afet sonrası yardımların yetersizliği ve dağıtımındaki adaletsizlikler, halk arasında güven sorunları ve hayal kırıklıkları için zemin hazırlamıştır. Buna ek olarak, başlangıçtaki heyecana rağmen, felaketin ardından toplumda oluşan uyum ve dostluğun eşitsizlikler ve yetersiz kaynaklar sonucu olarak giderek azalabildiği anlaşılmaktadır (Aldrich ve Meyer 2015; Wang ve Li 2020). Bu durum, Bonanno ve arkadaşlarının 2010 yılında yaptıkları çalışmada aktardıkları gibi, sosyal uyumun geçici doğasını ve afet yardım prosedürlerimizdeki eksiklikler bu duyguları tersine çevirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü yerinden edilme, kaynak kıtlığı ve günlük yaşamın kesintiye uğramasının yarattığı stres, sosyal parçalanma ve çatışmanın artmasına da neden olabilmektedir.

Nitekim Çin'deki 2008 Sichuan Depreminin ardından Han Çinli yerleşimciler ile yerel Tibet toplulukları arasındaki gerilim tırmanmış, şiddetli çatışmalara yol açmış ve mevcut etnik bölünmeleri daha da derinleştirdiğini göstermiştir (Lau vd., 2011). Benzer şekilde, 2010 Haiti Depremi sonrasında yardımların eşit bir şekilde dağıtılmaması, önceden var olan sosyal eşitsizlikleri daha da kötüleştirmesi ve toplum içinde gerginlik ve güvensizliğin artmasına yol açması bu duruma dokunaklı bir örnek teşkil etmektedir (Kolbe & Hutson, 2016). Dolayısıyla, afet nedeniyle yiyecek, su ve barınak gibi fizyolojik ihtiyaçların yokluğu, güvensizlik ve korku hissine yol açarak bireylerin ruhsal refahını etkileyebildiği (Simonds vd., 2022) gibi, sosyal rollerin bozulmasına, rutinin istikrarsızlığa, aidiyet duygusunun zedelenmesine ve sevgi ihtiyaçlarını etkileyerek izolasyon ve kolektif travma duygularına yol açabilmektedir (Yusoff & Yusoff 2021). Bu durumun uzun vadede yansımalarının nasıl olacağı ise depremzedelerin gelecekte bekledikleri ve bunların karşılanabilme düzeyi etkili olacaktır.

Geleceğin Belirsizliği: Depremzedelerin Üzerinde Daimi Bir Gölge

Depremlerin insan ruhu üzerinde derin bir etkisi vardır ve geleceğe dair köklü bir belirsizlik duygusunu besler (Güngör, 2023). Bu sadece geçici bir tepki değildir; aksine kalıcı kolektif travmaya zemin hazırlar (Benessia & Marchi 2017). Bu yaygın belirsizlik, gelecekteki felaketlerle ilgili artan endişeden, kişinin çevresinin istikrarıyla ilgili genel bir endişeye kadar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Depremzedeler için hayati önem arz eden belirsizlik kavramı, öncelikle güvenilir bir alanın temin edilememesi nedeniyle ortaya çıktığı bir depremde tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “Şu anda her şey belirsiz, ileriye dönük hiçbir şey planlayamıyoruz. 3 aileyle yaşıyoruz. Benim evim hasarlı, tadilatı yapılmadan giremeyiz” (KG5 30). Bir başka depremde de benzer şekilde deprem ve belirsizlik ilişkisini ve gelecekteki etkisini şu şekilde ifade etmiştir: “Planım yok. Plan yaparak yaşamıyormuş onu anladık. Günü kurtarma derdindeyiz” (KG17 36). Elbette bu durum, şartların kötü oluşu veya daha önceden var olan travmaların etkisi pekişerek kalıcı hale gelebilmektedir:

“Herkesin önü gibi, bizim önümüzde karanlık. Verilen sözler var, alınan helallikler var, tutarsız muhalefet var, kime güveneceğiz bilmiyorum. Kendi aralarında güven kazanamamış bir topluluk, olaylar bittikten sonra helalliği diline dolmuş bir siyaset var. Siyaset yapmıyorum, yanlış anlamayın, kendi adıma menfaatimi düşünmek zorundayım. TC vatandaşım, güven problemim var ileriye dair. 11 ilden bahsediyorum, kim gelecek ne yapacak o 1 yılda. Şu an karanlık, daha önceden güvendiğimiz yöneticilere bile güvenemiyorum. Belki de bu psikolojimizin getirdiği bir şey, karanlık her şey. Önümüzü aydınlatacak bir adım görmedik. Su, konteyner, tamam her yer toz, duman, orası çok başka. İnanki şu an hiç bir hayal, hedef göremiyorum. Çocuklarımın okula gitmesi benim için çok önemliydi. Anasınıfında pandemi çıktı, 1. sınıfta deprem oldu, bu konuda bile yıkığım, okula dair çocuğumun hiç güzel anısı olmadı, karne almadı. Hiçbiri olmadı, nasıl hayal kurabilirim ki...” (KG18, 28). Depremzedenin yaşamış olduğu bu

güven sarsılması, günlük yaşamının her alanını etkilemekte ve genellikle sürekli kaygı ve korkuya yol açmaktadır. Bu nedenle hayatta kalanlar, artçı sarsıntıların ezici kaygısıyla baş etmek, yıkılan mahalleler boşalırken toplum kaybının yasını tutmak ve hem yıkılan binaları hem de parçalanmış hayatları yeniden inşa etmenin bunaltıcı zorluğuyla yüzleşmek zorundadır. Bu psikolojik artçı sarsıntı, en az depremin fiziksel hasarı kadar sarsıcı olabilmekte ve kaçınılmaz olarak sürekli bir tetikte olma ve korku döngüsüne sokabilmektedir. Bununla birlikte deprem yarattığı ikinci bir belirsizlik şekli ise gelecekle ilgili daha önceki planların yıkımına da sebebiyet vererek güvenli dünya algısının yıkımıdır:

“Planımız yok, konteynera yazıldılar, inşallah çıkar. Orada düzenimiz vardı. Nazarlara uğradık. Benim çocuklar birbirine çok bağlı. Hepimiz çok yakın yerlerde otururduk. Bir tane bekâr vardı. Söz aldık bir aileden, o kız da iyi. Bekâr oğlan, deprem günü gidip o kızın evine baktı, şükürler olsun ki o evde de sıkıntı yok. O aileden söz aldık ama düğün 2 yıl olmaz, daha evler yapılacak, biz düğüne hazırlanacağız. Çok zor olacak” (KG15, 68). Depremzedenin geleceğe ilişkin yaptığı planların yıkımı ile izleyeceği yol ve prosedürlerin de beraber yıkıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, depremin geçmiş, gelecek ve şimdi arasındaki kurduğu ilişkinin örnekleri, bu tür belirsizliklerin yarattığı uzun süreli psikolojik gölge, her ne kadar zaman içinde azalsa da asla tam olarak dağılmayacak bir gölgenin örneklerini oluşturmaktadır.

Marlene Schäfers (2016) “Yıkılmış Gelecekler: Deprem Sonrası Van'da (Türkiye) İstikrarsızlığı Yönetmek” başlıklı makalesinde bu durumu ele almaktadır. Schäfers'e (2016, ss.235-236) göre, hem doğal hem de siyasi kargaşanın sürekli tehdidinin, depremzedelerin belirsiz bir gelecekle ilişki kurma becerilerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle, istikrarsızlık ve yıkım hissinin depremin hemen sonrasının ötesine geçerek mağdurların uzun vadeli bakış açısını değiştirebilmektedir. Bu nedenle bu tür travmaların artçı şokları, etkilenen bireylerin hayatları boyunca dalgalanarak yaşam tercihlerini, zihinsel refahlarını ve genel bakış açılarını derinden şekillendirebilmektedir (Helton & Head 2012). Çünkü Maslow'a (1943, s.376) göre güvenlik ihtiyacı, fizyolojik ihtiyaçlardan hemen sonra gelen en temel ihtiyaçlardan biridir ve bireyin hayatta kalma mücadelesinde merkezi bir yere sahiptir. Güvenlik ihtiyacının tatmin edilmesi, bireyin diğer ihtiyaçlarını geliştirebilmesi için bir ön koşuldur. Nitekim depremzedelerin ortak beklentisini oluşturan bu durum bir katılımcının tarafından “*Bir plan yapamıyoruz. Şimdi bir açıklama da yok. Enkazlar kalkınca Devlet bir yol haritası çizecektir*” (EG9, 55) şeklinde aktarılmıştır. Bu deprem sonrası güvenlik algılarının zedelenmesinin ortaya çıkarılabileceği toplumsal ve kurumsal sonuçları üzerindeki etkileri üzerinde durulması gereken bir nokta olduğunun altını çizmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş depreminin bireyler ve toplumlar üzerindeki derin ve kalıcı psikolojik ve sosyal etkilerini derinlemesine incelemiştir. Çalışma, bu çerçevede travmatik anılar, kayıp deneyimleri, sosyal kopuşlar ve geleceğe yansımalar gibi anahtar temaları detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu temalar, depremin ardından bireylerin ve toplulukların yaşadığı karmaşık deneyimleri ve bunun toplumsal yapılar üzerindeki sonuçlarını derinlemesine inceleyerek literatüre önemli katkılarda bulunmuştur.

Depremin uzun vadeli etkileri, afet sonrası müdahale stratejilerinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Araştırma, afet yönetimi politikalarının yalnızca fiziksel iyileşmeyi değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik iyileşmeyi de destekleyecek şekilde genişletilmesi için önemli çıkarımlar içermektedir. Bu, özellikle travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve anksiyete gibi durumların yönetimi için kritik önem taşıdığı gibi, aynı zamanda uzun vadeli psikolojik ve sosyal rehabilitasyonun kolaylaştırılmasını da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, kuruluşların afet sonrası müdahalelerinin zamanlaması ve etkinliği, toplumun travmayla başa çıkma kapasitesi üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, hızlı ve kapsamlı müdahalelerin, toplumun dayanıklılığını artırmak üzere tasarlanmış sosyal politikalar ve programlarla birlikte uygulanması tavsiye edilmektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma, deprem gibi doğal afetlerin sosyal ve kültürel normları derinden yaralayabildiğini, fiziksel zararın ötesine geçerek toplumun geneli üzerinde uzun süre yankı bulduğunu vurgulamaktadır. Depremlerin bireyler ve toplumlar üzerindeki çeşitli etkilerinin anlaşılmasında, disiplinler arası araştırmaların ve kapsamlı yaklaşımların önemi bir kez daha teyit edilmekte ve böylece bu tür felaketselere dayanabilecek daha dirençli toplumların yaratılması teşvik edilmektedir. Afet psikolojisi ve sosyal bilimler alanlarında devam eden araştırmalar, afetlerin insan toplulukları üzerindeki kalıcı etkilerinin daha incelikli bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak ve bu bilginin afete hazırlık ve müdahale stratejilerini bilgilendirmek ve şekillendirmek için uygulanmasını mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Akça Taşçı, G., & Özsoy, F. (2021). Deprem travmasının erken dönem psikolojik etkileri ve olası risk faktörleri. *Çukurova Medical Journal*, 46(2), 488-494. <https://doi.org/10.17826/cumj.841197>
- Aldrich, D. P. (2012). *Building resilience: Social capital in post-disaster recovery*. University of Chicago Press.
- Aldrich, D. P., & Meyer, M. A. (2015). Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist*, 59(2), 254-269. <https://doi.org/10.1177/0002764214550299>
- Benessia, A., & Marchi, B.D. (2017). When the earth shakes ... and science with it. The management and communication of uncertainty in the L'Aquila earthquake. *Futures*, 91, 35-45.
- Bonanno, G., Brewin, C., Kaniasty, K., & Greca, A. (2010). Weighing the costs of disaster. *Psychological Science in the Public Interest*, 11(1), 1-49. <https://doi.org/10.1177/1529100610387086>
- Bozkurt, V. (2023). Depremin toplumsal boyutu. *Avrasya Dosyası*, 14(1), 77-99.
- Bulut, A. S., & Kazel, Y. S. (2024). 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminden Sonra Samsun İline Göç Eden Depremzedelere Yönelik Psiko-Sosyal Değerlendirmeler. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 24(1), 187-221. <https://doi.org/10.33415/daad.1398492>
- Cankardas, S., & Sofuoğlu, Z. (2019). [Post-Traumatic Stress Disorder Symptoms and Their Predictors in Earthquake or Fire Survivors]. *Türk psikiyatri dergisi = Turkish journal of psychiatry*, 30 3, 151-156.
- Cénat, J., Smith, K., Morse, C., & Derivois, D. (2019). Sexual victimization, ptsd, depression, and social support among women survivors of the 2010 earthquake in haiti: a moderated moderation model. *Psychological Medicine*, 50(15), 2587-2598. <https://doi.org/10.1017/s0033291719002757>
- Chen, Y. & Zhao, Q. (2021). Donation-based relief goods distribution problem. *Computers & Industrial Engineering*, 152, 106990. <https://doi:10.1016/j.cie.2020.106990>
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry ve research design: choosing among five approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni* (Edt: S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri* (Edt: B. Demiş ve M. Bütün). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğan, M., Nacaroğlu, O., & Ablak, S. (2021). Sivrice depremini yaşamış ortaokul öğrencilerinin depreme ilişkin metaforik algılarının incelenmesi: malatya ili örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (51), 384-402. <https://doi.org/10.53444/deubefd.885116>
- Dutta, A., Peña, F., Holcomb, J., Leiva, L., Squicciarini, A., Canenguez, K., ... & Murphy, J. (2022). Earthquake exposure, adverse childhood experiences, and psychosocial functioning in chilean children: a longitudinal study. *Journal of Traumatic Stress*, 35(4), 1177-1188. <https://doi.org/10.1002/jts.22826>
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J., Boden, J. M., & Mulder, R. T. (2014). Impact of a major disaster on the mental health of a well-studied cohort. *JAMA Psychiatry*, 71(9), 1025-1031. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2014.652>
- Finlay, L. (2009). *Phenomenology for therapists: Researching the lived experience*. Sage Publications.
- Garfin, D., Silver, R., Ugalde, F., Linn, H., & Inostroza, M. (2014). Exposure to rapid succession disasters: a study of residents at the epicenter of the chilean bío bío earthquake.. *Journal of Abnormal Psychology*, 123(3), 545-556. <https://doi.org/10.1037/a0037374>
- Given, M. L. (2021). 100 soruda nitel araştırma (Çev: A. Bakla, İ. Çakır). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gözaçan Karabulut, D., Yıldırım, H., Elpeze, G., & Maden, Ç. (2024). The Relationship Between Post-Earthquake Anxiety Status with Sleep Problems, Low Back and Neck Pain in Victims of the Kahramanmaraş-Centred Earthquakes. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 21(1), 11-16.
- Grelotti, D., Gerbasi, M., Eustache, E., Fils-Aimé, J., Therosme, T., Severe, J., ... & Fawzi, M. (2018). Prevalence of stressful life events and their association with post-traumatic stress disorder among youth attending secondary school in haiti. *Psychiatry Research*, 269, 369-375. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2018.08.074>

- Grillon, C., Pine, D., Lissek, S., Rabin, S., Bonne, O., & Vythilingam, M. (2009). Increased anxiety during anticipation of unpredictable aversive stimuli in posttraumatic stress disorder but not in generalized anxiety disorder. *Biological Psychiatry*, 66(1), 47-53. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2008.12.028>
- Guldner, G., Roozendaal, S., Berkeley, R., Allswede, M., Domanski, K., Sairafe, O., ... & Siegel, J. (2022). Impact of the las vegas mass shooting event on the graduate medical education mission: can there be growth from tragedy?. *Western Journal of Emergency Medicine*, 24(2), 249-258. <https://doi.org/10.5811/westjem.2022.9.56221>
- Güngör, M. (2023). Kahramanmaraş depremine maruz kalanların depremi tanılama, değişim ve sonrasına ilişkin değerlendirmeleri: Paranteze alınan yaşamlar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 446-468. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1339156>
- Hallegatte, S., & Przulski, V. (2010). The economics of natural disasters: Concepts and methods. Policy Research Working Paper 5507. World Bank. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/308261468174935304/the-economics-of-natural-disasters-concepts-and-methods>
- Haslinda, A., Ismail, N., Roslan, N.H., & Omar, M. (2019). Communication, Coordination, Logistics and the Role of Non-Governmental Organizations (NGO's) During Disaster in Malaysia. *The Journal of Social Sciences Research*.
- Hayashi, H. (2007). Long-term recovery from recent disasters in japan and the united states. *Journal of Disaster Research*, 2(6), 413-418. <https://doi.org/10.20965/jdr.2007.p0413>
- Helton, W.S., & Head, J. (2012). Earthquakes on the Mind. *Human Factors: The Journal of Human Factors and Ergonomics Society*, 54, 189 - 194.
- Ide-Okochi, A., Samiso, T., Kanamori, Y., He, M., Sakaguchi, M., & Fujimura, K. (2022). Depression, insomnia, and probable post-traumatic stress disorder among survivors of the 2016 kumamoto earthquake and related factors during the recovery period amidst the covid-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(7), 4403. <https://doi.org/10.3390/ijerph19074403>
- Jeong, S., Kim, B. J., Lee, Y., Chung, J., & Sim, S. (2020). Individual disaster assistance for socially vulnerable people: lessons learned from the pohang earthquake in the republic of korea. *Risk Analysis*, 40(11), 2373-2389. <https://doi.org/10.1111/risa.13554>
- Kolbe, A. R., & Hutson, R. A. (2016). Human rights abuse and other criminal violations in Port-au-Prince, Haiti: A random survey of households. *The Lancet*, 368(9538), 864-873. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(06\)69211-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(06)69211-8)
- Leiva-Bianchi, M., Mena, C., Ormazábal, Y., & Serrano, C. (2019). Spatial clustering of people with memories and responses six years after an earthquake in cauquenes, chile. *Geospatial Health*, 14(2). <https://doi.org/10.4081/gh.2019.789>
- Lepore, S. J., Silver, R. C., Wortman, C. B., & Wayment, H. A. (1996). Social constraints, intrusive thoughts, and depressive symptoms among bereaved mothers. *Journal of personality and social psychology*, 70(2), 271-282. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.70.2.271>
- Liang, Y., Zhao, Y., Zhou, Y., & Liu, Z. (2022). How maternal trauma exposure contributed to children's depressive symptoms following the wenchuan earthquake: a multiple mediation model study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(24), 16881. <https://doi.org/10.3390/ijerph192416881>
- Liu, Y., Wu, X., Lin, C., & Jiang, L. (2014). Traumatic severity and trait resilience as predictors of posttraumatic stress disorder and depressive symptoms among adolescent survivors of the wenchuan earthquake. *Plos One*, 9(2), e89401. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0089401>
- Maranges, H., Hasty, C., Maner, J., & Conway, P. (2021). The behavioral ecology of moral dilemmas: childhood unpredictability, but not harshness, predicts less deontological and utilitarian responding.. *Journal of Personality and Social Psychology*, 120(6), 1696-1719. <https://doi.org/10.1037/pspp0000368>
- Maslow, A.H. (1943) A theory of human motivation, *Psychological Review*, 50(4), 370-396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Mavrouli M, Mavroulis S, Lekkas E, Tsakris A. The Impact of Earthquakes on Public Health: A Narrative Review of Infectious Diseases in the Post-Disaster Period Aiming to Disaster Risk Reduction. *Microorganisms*. 2023 Feb 7;11(2):419. doi: 10.3390/microorganisms11020419. PMID: 36838384; PMCID: PMC9968131.

- Medved, S., Imširagić, A., Salopek, I., Puljić, D., Handl, H., Kovač, M., ... & Kuzman, M. (2022). Case series: managing severe mental illness in disaster situation: the croatian experience after 2020 earthquake. *Frontiers in Psychiatry*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.795661>
- Miller, R. & Mach, K. (2021). Roles and experiences of non-governmental organisations in wildfire response and recovery. *International Journal of Wildland Fire*, 31(1), 46-55. <https://doi.org/10.1071/wf21080>
- Mokhtari, M. (2010). Earthquake prediction activities and Damavand earthquake precursor test site in Iran. *Nat Hazards* 52, 351–368. <https://doi.org/10.1007/s11069-009-9375-2>
- Moul, C., Don, H., & Livesey, E. (2023). Aversion, interpretation and determinability: three factors of uncertainty that may play a role in psychopathology. *Cognitive Affective & Behavioral Neuroscience*, 23(3), 838-843. <https://doi.org/10.3758/s13415-023-01068-6>
- Nakagawa, Y., & Shaw, R. (2004). Social capital: A missing link to disaster recovery. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 22(1), 5-34.
- Nakova, A., & Milenkova, V. (2023). Disasters – Sociocultural Effects on the Quality of Life of Local Communities. *Postmodernism Problems*, 13(1), 55-67. <https://doi.org/10.46324/PMP2301055>
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2007). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127-150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- Pollice, R., Bianchini, V., Marola, V., Verni, L., Mauro, S., Ussorio, D., ... & Casacchia, M. (2011). Post-traumatic and psychiatric symptoms among young earthquake survivors in primary care camp hospital. *European Journal of Inflammation*, 9(1), 39-44. <https://doi.org/10.1177/1721727x1100900106>
- Powell, T., Scott, J., Yuma, P., & Hsiao, Y. (2022). Surviving the storm: A pragmatic non-randomised examination of a brief intervention for disaster-affected health and social care providers. *Health & social care in the community*, 30(6), e6217–e6227. <https://doi.org/10.1111/hsc.14059>
- Ran, G., Chen, X., Zhang, Q., Ma, Y., & Zhang, X. (2016). Attention modulates neural responses to unpredictable emotional faces in dorsolateral prefrontal cortex. *Frontiers in Human Neuroscience*, 10. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2016.00332>
- Rodríguez-Cruz, L. A., Moore, M., & Niles, M. T. (2021). Puerto rican farmers' obstacles toward recovery and adaptation strategies after hurricane maria: a mixed-methods approach to understanding adaptive capacity. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 5. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2021.662918>
- Rumaolat, W. (2023). A systematic review of the effect of social support on post-traumatic stress disorder in post-earthquake adolescents.. <https://doi.org/10.31219/osf.io/jmu4y>
- Santos-Reyes, J. (2019). Introductory Chapter: Earthquakes - Impact, Community Vulnerability, and Resilience. IntechOpen. doi: 10.5772/intechopen.86284
- Schäfers, M. (2016). Ruined futures: managing instability in post-earthquake Van (Turkey). *Social Anthropology*, 24(2), 228–242. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12274>
- Shibayama, T. (2015). 2004 Indian Ocean Tsunami. *Handbook of Coastal Disaster Mitigation for Engineers and Planners*, 3–19. <https://doi:10.1016/b978-0-12-801060-0.00001-0>
- Shultz, J.M., Neria, Y., Allen, A., Espinel, Z. (2013). Psychological Impacts of Natural Disasters. In: Bobrowsky, P.T. (eds) *Encyclopedia of Natural Hazards*. Encyclopedia of Earth Sciences Series. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-4399-4_279
- Simonds, E., Gobenciong, K., Wilson, J., Jiroutek, M., Nugent, N., & Tilburg, M. (2022). Trauma functioning and well-being in children who receive mental health aid after natural disaster or war. *Children*, 9(7), 951. <https://doi.org/10.3390/children9070951>
- Smith, J. A., & Osborn, M. (2003). Interpretative phenomenological analysis. In J. A. Smith (Ed.), *Qualitative psychology: A practical guide to research methods* (pp. 51–80). Sage Publications, Inc.
- Solnit, R. (2009). *A Paradise Built in Hell: The Extraordinary Communities That Arise in Disaster*. Penguin Books.

- Strain, M., Tongkhuya, S., Wienandt, N., Alsadoon, F., Chavez, R., Daniels, J., ... & Sosanya, N. (2022). Exploring combat stress exposure effects on burn pain in a female rodent model. *BMC Neuroscience*, 23(1). <https://doi.org/10.1186/s12868-022-00759-z>
- Şengül, Ü. Ş. (2023). Deprem etkisi altında yapıların yatay ve düşey doğrultudaki düzensizliklerinin incelenmesi. *TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(4), 215-231.
- Şenol, D. (2023). *Deprem ve Toplumsal Hayat*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.
- Thapa, P., Acharya, L., Bhatta, B., Paneru, S., Khattri, J., Chakraborty, P., ... & Sharma, R. (2018). Anxiety, depression and post-traumatic stress disorder after earthquake. *Journal of Nepal Health Research Council*, 16(1), 53-57. <https://doi.org/10.3126/jnhrc.v16i1.19366>
- van Manen, M. (1997). *Researching Lived Experience: Human Science for an Action Sensitive Pedagogy* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315421056>
- Wen, J., Shi, Y., Liu, Y., Yuan, P., & Wang, F. (2012). Quality of life, physical diseases, and psychological impairment among survivors 3 years after wenchuan earthquake: a population based survey. *Plos One*, 7(8), e43081. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0043081>
- Wu, F. & Peng, L., (2017) *The Rise of Non-Governmental Disaster Relief in China*. *China Quarterly*, Forthcoming. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2916221>
- Yates, D., & Paquette, S. (2011). Emergency knowledge management and social media technologies: A case study of the 2010 Haitian earthquake. *International Journal of Information Management*, 31(1), 6–13. <https://doi:10.1016/j.ijinfomgt.2010.10.0>
- Yelboğa, N. (2023). Kahramanmaraş depremi özelinde travmatik yas ve sosyal hizmetin yas danışmanlığı müdahalesi. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 7(1), 97-121.
- Yıldırım, S. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminin psikososyal etkisi ve depremezdelere yönelik sürdürülebilir müdahalenin önemi üzerine bir gözlem araştırması. *Anasay*, (24), 133-153. <https://doi.org/10.33404/anasay.1286368>
- Yıldız, G. (2023). Depremin Ardından: Travmatik deneyimin anlamlandırılma süreci ve kültürel bağlamları. In: Bayram, A. T. & İpar, M. S. (Eds.), *Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler - I. Özgür Yayınları*. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub308.c1402>
- Yokoyama, Y., Otsuka, K., Kawakami, N., Kobayashi, S., Tanno, K., Onoda, T., ... & Sakata, K. (2014). Mental health and related factors after the great east japan earthquake and tsunami. *Plos One*, 9(7), e102497. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0102497>
- Yusoff, S. & Yusoff, N. (2021). Building social resilience after the 2014 flood disaster. *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities*, 29(3). <https://doi.org/10.47836/pjssh.29.3.13>
- Zang, Y., Hunt, N., & Cox, T. (2013). A randomised controlled pilot study: the effectiveness of narrative exposure therapy with adult survivors of the sichuan earthquake. *BMC Psychiatry*, 13(1). <https://doi.org/10.1186/1471-244x-13-41>
- Zhang, X., Gao, Y., Dai, X., Zhou, J., Yan, L., Hou, F., ... & Wen, J. (2021). Health-related quality of life among survivors in minority area 2 years after jiuzhaigou earthquake. *Medicine*, 100(10), e25089. <https://doi.org/10.1097/md.0000000000025089>